

Mariánske kongregácie a Katolícka akcia v prvej polovici 20. storočia na Slovensku

Ladislav Csontos

Hoci sa cirkevný život, hlavne po Tridentskom koncile, javil pomerne usporiadaný, mnohé a rýchle spoločenské zmeny ukázali, že Cirkev na ne musí odpovedať novým spôsobom. Toto obdobie sa vo všeobecnosti vyznačovalo centralizmom a juridizmom, ktorý zodpovedal vtedajšej ekleziológii. Farnosť sa chápala ako najnižšia jednotka cirkevnej organizácie, ktorá sa venovala pastoračii veriacich. Okrem toho na podobu farností na Slovensku vplývali rozhodujúcim spôsobom aj tereziánske a jozefínske reformy. Podľa nich bol farár cirkevnou aj občianskou autoritou, avšak na teritóriu svojej farnosti, ktorej pozícia bola zjemnená tým, že mnohí kňazi vyšli z chudobných pomerov, a teda viac spolupracovali s jednoduchým ľudom, pre ktorý sa stali akýmisi advokátmi. Mnohí kňazi dostali pomenovanie „ľudomil“ alebo tiež „buditeľ“, čo znamenalo, že ich činnosť zobúdzala ľud z nevedomosti, ekonomickej závislosti, národnostnej pasivity i alkoholizmu. Kňazi tohto obdobia si plnili úlohu dobrého pastiera v podobe obetavého vodcu svojich ovečiek, ale mnohí z nich boli často vnímaní aj ako podporovatelia katolíckych spolkov.

V našej štúdii sa venujeme cirkevným prúdom, t. j. mariánskym kongregáciám¹ a Katolíckej akcii v prvej polovici 20. storočia, a ich vplyvu na život Cirkvi na Slovensku, pretože výrazne pomáhali rozvoju obrodných prúdov, ktoré sa sformovali do ekleziologického, liturgického a biblického hnutia. Ich odkaz možno do roku 1950 pomerne dobre pozorovať skoro na celom území Slovenska, pretože predstavovali spontánne, avšak dobre organizované formy spolupráce kňaza a laikov. Ich pôsobenie neskôr teologicky zdôvodnil Druhý vatikánsky koncil.

Na Slovensku pozorujeme v súčasnosti určitú skreslenú predstavu o tom, že závery Druhého vatikánskeho koncilu sú už dávno uvedené do praxe bežného života. Keď si však hlbšie preštudujeme konštitúciu *Lumen gentium*, konkrétne jej druhú kapitolu venovanú Božiemu ľudu, od-

¹ *Mariánska kongregácia* je náboženské združenie organizované podľa veku, pohlavia, stavu alebo jazyka za účelom prehĺbenia náboženského života, charitatívnej činnosti a apoštolátu pod ochranou Panny Márie.

halíme obnovenú ekleziológiu, konkrétne všeobecné kňazstvo všetkých v Krista veriacich a pokrstených, a tým aj teologicky zdôvodnený základ laického apoštolátu.² Na túto časť nadviazal osobitný dekrét *Apostolicam actuositatem*, kde Koncil konkretizoval podnety pre laický apoštolát, pričom zvýraznil postavenie Katolíckej akcie.³ To našlo svoje vyjadrenie aj v novom *Kódexe kánonického práva* z roku 1983, ktorý apoštolát laikov zahrnul do komplexu farskej pastorácie (porov. CIC kan. 529 § 2). Biskup František Rábek už v roku 1992 formuloval potrebu evanjelizovať farnosť a ako kľúčový bod označil potrebu evanjelizovať kňazov a aktívnych laikov. Taktiež opísal vtedajší východiskový stav a cieľ, poukázal na potrebu zlepšenia, ktorú definoval ako výzvu, aby sa farnosť stala spoločenstvom spoločenstiev.⁴

Medzi kňazmi a veriacimi laikmi sa objavujú názory, že štruktúrovanie farnosti na spoločenstvo spoločenstiev rozbíja jednotu, ba aj spolupráca s hnutiami a medzi hnutiami je problematická. Sociologický výskum religiozity katolíkov na Slovensku v roku 2007 ukázal, že prežívanie farnosti ako spoločenstva je slabé. Podľa spomínaného výskumu sa len 13,2 % katolíkov cíti silno spätých so svojím farským spoločenstvom; 40,7 % sa domnieva, že sú síce spätí so svojím farským spoločenstvom, ale nie silno a 46,1 % sa necíti byť spätých s ich vlastným farským spoločenstvom, pričom v mestách od päťdesiat do stotisíc obyvateľov je to viac ako polovica a v Košiciach a v Bratislave až 61% z opýtaných katolíkov.⁵ Len ťažko možno predpokladať, že sa v súčasnosti tento stav zlepší, avšak podľa nášho názoru výskum zameraný na pôsobenie mariánskych kongregácií na Slovensku do roku 1950 poskytuje reálny dôkaz

² Porov. *Lumen gentium* 9–17, podrobnejšie Józef KULISZ – Anton ADAM – Glória BRAUNSTEINER, *Vybrané pohľady na konštitúciu Lumen gentium*, Trnava: Dobrá kniha, 2014, s. 52.

³ Porov. *Apostolicam actuositatem* 15–21.

⁴ Porov. František RÁBEK, „Farnosť – miesto a východisko evanjelizácie,“ in *Nová evanjelizácia: Zborník sympózia s medzinárodnou účasťou II. ročník*, ed. Ladislav Csontos, Trnava: Dobrá kniha, 1993, s. 138–139.

⁵ Porov. Margita MINICHOVÁ, „Väzba na farské spoločenstvo u katolíkov na Slovensku,“ in Jozef MATULNÍK a i., *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku: Poznatky zo sociologického výskumu*, Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 61. Tiež: Miloš LICHNER, „Durch den Wandel herausgefordert. Ein Blick auf die katholische Kirche in der Slowakei,“ *Herder-Korrespondenz* 11 (2006): 572–577; Miloš LICHNER, „La situation de la théologie en Slovaquie,“ in *Theologie im Osten Europas seit 1989: Entwicklungen und Perspektiven*, ed. Albert Franz – Wolfgang Baum, Theologie Ost-West 12, Berlin – Münster: LIT Verlag, 2009, s. 44–48.

o tom, že je to možné a že je možná aj spolupráca viacerých hnutí vo farnosti. Osobitne plodnou sa ukázala spolupráca mariánskych kongregácií a Katolíckej akcie, čo sa môže javiť aj ako inšpirácia v súčasnosti.

1. MARIÁNSKE KONGREGÁCIE NA SLOVENSKU

Mariánske kongregácie vznikli, podobne ako mnohé diela Spoločnosti Ježišovej, ako odpoveď na znamenia čias, hoci pôvodne ich sv. Ignác nemal v úmysle zakladať. Takým dielom bolo napr. aj Rímske kolégium, ktoré založil v roku 1551. Odvtedy sa stali kolégiá a ďalšie vzdelávacie inštitúcie jedným z charakteristických apoštolátov Spoločnosti Ježišovej. Mladá rehoľa sa nechala viesť spiritualitou duchovných cvičení, kde sv. Ignác podáva heslovite základné princípy: „Človek je stvorený, aby chválil Boha, nášho Pána, vzdával mu úctu a slúžil mu, a takýmto spôsobom si spasil dušu“⁶ „Preto, kto chce ísť za mnou, musí sa so mnou namáhať, aby nasledujúc ma v námahe, nasledoval ma aj v sláve.“⁷ Posväcovať seba a iných bolo od obrátenia sv. Ignáca jeho jedinou a inšpirujúcou túžbou.

Spôsob života mladého jezuitského spoločenstva bol nielen viditeľný, ale aj príťažlivý pre študentov Rímskeho kolégia, a tak jezuita Ján Leunis už v školskom roku 1552/1553 založil pri Rímskom kolégiu prvú mariánsku kongregáciu, ktorá kopírovala ciele Spoločnosti Ježišovej: spásu vlastnej duše a spásu blížnych, posväcovanie seba aj iných. Leunis zhromažďoval študentov s cieľom prehľbovať ich vlastný duchovný život, aby tak mohli iným vydávať plnšie svedectvo kresťanského života. Odvtedy sa začali mariánske kongregácie šíriť medzi mužskou mládežou na všetkých miestach, kde mali jezuiti kolégiá a svoje domy. Možno povedať, že mariánske kongregácie patria bezpochyby k najplodnejším a najviac požehnaným dielam, ktoré Spoločnosť Ježišova vytvorila. Rozšírili sa do celého sveta a prostredníctvom nich sa stretávali kresťania každého stavu a veku v snahe a túžbe žiť rýdzo katolícky život. Často boli označované ako „jezuitská vec“, alebo aj ako akýsi druh „tretieho rádu“ Spoločnosti Ježišovej. Také pomenovanie a chápanie však nie je správne. Nájdeme veľa dejinných a vecných styčných bodov medzi Spo-

⁶ Svätý IGNÁC z LOYOLY, *Duchovné cvičenia*, Trnava: Dobrá kniha, 2005, č. 23, 2 (ďalej iba DC 23,2).

⁷ DC 95,5.

ločnosťou Ježišovou a mariánskymi kongregáciami, čo nám osvetľuje vyššie spomínané mienky.⁸ V roku 1924 napísal generálny predstaviteľ jezuitov celej Spoločnosti, že mariánska kongregácia je dielo, ktoré je a takmer od začiatku Spoločnosti Ježišovej aj bolo jej najvlastnejším dielom, slúžiacim Bohu na chválu, Cirkvi na radosť a dušiam na spásu.⁹

Na územie Slovenska prišli prví jezuiti na pozvanie arcibiskupa Mikuláša Oláha v roku 1561 a začali v Trnave s výstavbou kolégia. Škola sa sľubne rozbehla, avšak pre morovú epidémiu a veľký požiar v roku 1567, pri ktorom zhorela spolu 150 domami, zanikla.¹⁰ V roku 1586 založili jezuiti kolégium v Kláštore pod Znievom, ktoré sa po zlepšení podmienok v roku 1598 presťahovalo do Šale.¹¹ Tu vznikla v roku 1602 aj prvá mariánska kongregácia na území Slovenska.¹² Kolégium o krátky čas, v roku 1605, ukončilo svoju činnosť vyhnaním jezuitov z Kláštora pod Znievom i zo Šale.¹³ Až na jeseň v roku 1615 sa podarilo jezuitom opäť založiť kolégium v Trnave.¹⁴ Prvá mariánska kongregácia na Slovensku, ktorá mala dlhšiu trvácnosť, bola založená v Trnave v roku 1617. Bola to kongregácia pre žiakov vtedajších škôl.¹⁵ V roku 1636 bola založená kongregácia študentov rétoriky a poetiky a v roku 1651 vznikla kongregácia pre menších žiakov, ktorí sa začali učiť po latinsky. Keď bola v roku 1635 v Trnave založená univerzita, vznikla v roku 1638 Kongregácia akademikov pod ochranou Panny Márie hromničnej. Okrem toho mešťania hovoriaci po maďarsky mali od roku 1622 tzv. Združenie sv. kríža, pretože im arcibiskup Leopold Kolonič daroval relikvie sv. kríža. Mešťania hovoriaci po nemecky mali tiež vlastnú kongregáciu, ktorú od roku 1649 spájali so sviatkom Zvestovania Panne Márie. V tom istom

⁸ Porov. Walter MARIAUX, *Spoločnosť Ježišova a Mariánske kongregácie*, Trnava: Ústredie Mariánskych kongregácií („Posol“), 1940, s. 5.

⁹ Porov. MARIAUX, *Spoločnosť Ježišova a Mariánske kongregácie*, s. 9.

¹⁰ Porov. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Emil Krapka – Vojtech Mikula, Cambridge, Kanada: Dobrá kniha, 1990, s. 30–35.

¹¹ Porov. tamtiež, s. 40–41.

¹² Porov. Friedrich Wieser, *Die Marianischen Kongregationen in Ungarn und die Rettung Ungarns 1686–1699: Kritisch-historisches Kulturbild von 1581–1699*. Allen marianischen Sodalitäten, Regensburg – New York – Cincinnati: Friedrich Pustet, 1891, s. 37–39.

¹³ Porov. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Krapka – Mikula, s. 45.

¹⁴ Porov. tamtiež, s. 71.

¹⁵ Porov. Štefan KRAMÁR, „Prvá Mariánska kongregácia v Trnave,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 1 (1924): 13.

čase sa Slováci z Trnavy a okolia združili, aby uctievali zomierajúceho Krista a bolestnú Pannu Máriu.¹⁶

Dielo Spoločnosti Ježišovej sa naozaj úspešne rozvíjalo. Pred zrušením rehole v roku 1773 pôsobilo na území Slovenska sedem kolégií a 483 jezuitov.¹⁷ V tom čase už existovalo minimálne 43 mariánskych kongregácií,¹⁸ ktoré pôsobili pod vedením jezuitov až do zrušenia rehole v roku 1773.¹⁹

Napriek zrušeniu Spoločnosti Ježišovej pokračovalo pôsobenie týchto kongregácií pod vedením iných rehoľníkov a diecéznych kňazov až do roku 1784, keď cisár Jozef II. mariánske kongregácie definitívne zrušil.²⁰ Cisár František I. síce v roku 1795 nariadil, aby sa mariánske kongregácie obnovili, pretože prinášali spasiteľné ovocie, no už v roku 1796 boli dvorným dekrétom opäť zrušené.²¹ V nasledujúcich rokoch postupne zanikali.

Po obnovení rehole jezuitov v roku 1814 podliehali právne predstavenému Spoločnosti Ježišovej len tie mariánske kongregácie, ktoré viedli jezuiti pri svojich kostoloch a kaplnkách. Zvyšné sa organizovali na diecéznej báze, čo znamená, že miestny ordinár bol vždy ich najvyšším predstaveným. Na územie Slovenska prišla obnovená Spoločnosť Ježišova až v roku 1853, a to opäť do Trnavy, kde založila kolégium a noviciát. O rok neskôr vďaka ľudovým misiám, ktoré v roku 1853 dávali jezuiti v Bratislave s veľkým úspechom, sa predstavitelia mesta Bratislavy rozhodli pozvať rehoľu do svojho mesta. Nasledujúci rok dostali jezuiti dom, kostol Najsvätejšieho Spasiteľa a bývalé kolégium. Takto sa jezuiti po osemdesiatich rokoch, v roku 1854, opäť usadili v Bratislave. Rakúska provincia SJ tu zriadila filozofický inštitút, vytvorila skupinu

¹⁶ Porov. Ferdinand Žák, „Slovenská Mariánska kongregácia čiže družina mužov v Trnave,“ in *Ruža duchovná, ročníka mariánskych kongregácií*, ed. František Chmeľ, Trnava: Posol B.S.J., 1946, s. 72.

¹⁷ Porov. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Krapka – Mikula, s. 286–287.

¹⁸ Porov. „Zo života Mariánskych kongregácií na Slovensku,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 1–2 (1924): 16.

¹⁹ Porov. Žák, „Slovenská Mariánska kongregácia čiže družina mužov v Trnave,“ s. 72.

²⁰ Porov. Viera BERNÁTOVÁ: „Mariánske kongregácie v Trenčíne,“ in *Človek a spoločnosť v dejinách: Zborník príspevkov z rovnomeného sympózia Trnava, 9.–10. novembra 2006*, ed. Tomáš Gerbec – Pavol Jakubík – Bernard J. Meliš, Trnava: Trnavský historický spolok, 2007, s. 112.

²¹ Porov. Viera MORISOVÁ: „Mariánska kongregácia na Trenčianskom piaristickom gymnáziu,“ in *Zborník prednášok zo seminára „Gymnaziálne školstvo v Trenčíne“*, ed. Tamara Igoľnicynová, Trenčín: Mesto Trenčín, 2000, s. 48.

ľudových misionárov a vyčlenila niekoľkých pátrov pre pastoračiu veriacich v kostole. To boli prvé a jediné dve miesta na Slovensku, kde začínalo účinkovanie slovenských jezuitov a kde sa vytvorili podmienky pre vznik slovenských mariánskych kongregácií. V Trnave od roku 1856 viedli jezuiti tzv. Bratstvo najsvätejšieho Srdca Ježišovho a od roku 1893 na gymnáziu aj mariánsku kongregáciu pre študentov. V Bratislave od roku 1861 viedli Združenie najsvätejšieho Srdca Ježišovho a neskôr dve mariánske kongregácie pre študentov, dve pre študentky, dve pre zamestnané dievčatá, jednu pre panie, dve pre mešťanov a jednu pre robotníkov.²²

Mariánske kongregácie nemali ústredné vedenie, ktoré by malo centrálnu jurisdikciu, ale boli podriadené diecéznemu biskupovi alebo miestnemu rehoľnému predstavenému. Vznikom rozsiahlej siete mariánskych kongregácií sa ukázala potreba zriadiť koordinačné stredisko pre činnosť týchto kongregácií, ktoré bolo zamerané predovšetkým na zachovanie a oživovanie jednotného ducha, ktorý ich mal inšpirovať. Sekretariáty, ktoré vznikli ako ústredný generálny sekretariát v Ríme a národné sekretariáty, nemali nijakú správnu moc, ale len poradnú a pomocnú funkciu. Dôvodom bolo zachovanie flexibility, aby sa mohli kongregácie prispôbiť rozličným pomerom a aby každá z nich bola v každej chvíli k službe v rozličných potrebách Cirkvi. Na ich konkrétnu službu poukazuje prehľad rozmanitosti diel, na ktoré sa podujímali.²³

Osobitný zreteľ si zasluhujú slovenské mariánske kongregácie začiatkom 20. storočia, keď sa vtedajšia uhorská vláda usilovala o pomaďarčenie nemaďarských etníc, ktoré v krajine tvorili väčšinu obyvateľstva. Ľudové školy, ktoré dovtedy boli maďarsko-slovenské, zmenila vláda na maďarské. Maďarizačné snahy mali svoju právnu podobu v tzv. Apponyiho školských zákonoch z roku 1907, ktoré stanovovali, že v ľudových školách je maďarčina jediným vyučovacím jazykom a slovenčine má byť venovaná iba jedna hodina týždenne. V tom čase Trnava, kde jezuiti pôsobili, bola prevažne slovensky hovoriacim prostredím, hoci jezuiti vykonávali pastoračiu aj v nemeckom a vtedy maďarskom štátnom jazyku. Táto situácia sa prejavila na živote Mariánskej kongregácie Nepoškvrneného počatia v Ústave trnavských uršulínok, ktorá bola založená už v roku 1899 a 16. decembra toho istého roku bola pričlenená k hlavnej kongregácii v Ríme. Napriek tomu, že všetky členky vedeli po

²² Porov. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Krapka – Mikula, s. 310–326.

²³ Porov. MARIAUX, *Spoločnosť Ježišova a Mariánske kongregácie*, s. 11.

slovensky, bola vedená v maďarčine.²⁴ Podobne to bolo aj v prípade Mariánskej kongregácie pod ochranou sv. Agnešky pri kláštore uršulínok, ktorá bola taktiež vedená v maďarskom jazyku, čo vyvolalo ťažkosť po vzniku nového štátu. V roku 1918 stratili členovia kongregácie priestor na stretávanie u uršulínok, a tak hľadali všelijaké iné možnosti, napríklad v sirotinci. Napokon však uvážili, že všetci vedia po slovensky, a teda niet prekážky, aby ich kongregácia bola vedená po slovensky. Po tomto rozhodnutí opäť našli miesto v kláštore uršulínok.²⁵

Prvou čisto slovensky hovoriacou mariánskou kongregáciou bola Slovenská kongregácia mužov založená v roku 1904.²⁶ Trnavské kultúrne prostredie bolo dobrou živnou pôdou pre duchovnú a národnú obrodu slovenského národa. Vidno to práve na vzniku a činnosti slovenskej mariánskej kongregácie mužov. Jej prvým tajomníkom bol všeobecne známy slovenský dobový spisovateľ a hlavný konateľ Spolku sv. Vojtecha Augustín Paulovič.²⁷ Do spomínanej kongregácie vstúpilo 31 mužov a skoro všetci boli súčasne aj členmi Spolku sv. Vojtecha, ktorý sa zameriaval na pestovanie ducha katolíckej viery a podporovanie národného povedomia práve v čase najväčšej maďarizácie.²⁸ Kongregácia vydala pre svoju potrebu, ale aj pre iných, príručku adresovanú mariánskym kongregáciám s názvom *V službách Kráľovnej nebeskej*. Osobitný význam mala skutočnosť, že v roku 1905 sa stal jej protektorom biskup Msgr. Jozef Boltizár, generálny vikár ostrihomskej arcidiecézy. Kongregáciu podporoval aj gróf Rudolf Chotek z Hornej Krupej.²⁹ Osobitným evanjelizačným a národným fenoménom boli tzv. pašiové hry, ktoré pre mariánske kongregácie napísal P. Andrej Čambál a od roku 1913 až do roku 1923 sa v Trnave hrávali v slovenčine počas letných mesiacov v neďelu a vo sviatok popoludní, keď za prihlásilo aspoň dvetisíc platiacich

²⁴ Porov. *Zprávy Mariánskej kongregácie Nepoškvrneného počatia v ústave trnavských uršulínok 1923–1924*, Bratislava: Pázmány, 1924, s. 5.

²⁵ Porov. „Zo života kongregácií Slovenska,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 8 (1931): 56.

²⁶ Ľudovít EISELLE, „Z dejín slovenských mariánskych družín,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 10 (1933): 137.

²⁷ Porov. „30-ročná Mariánska kongregácia trnavských mužov pod ochranou sv. Jozefa,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 11 (1934): 120.

²⁸ Porov. *tamtiež*, 122.

²⁹ Porov. „Pri kolíske Mariánskych kongregácií na Slovensku, v Trnave,“ in *Ruža duchovná, ročníca mariánskych kongregácií*, ed. František Chmel, Trnava: Posol B.S.J., 1946, s. 72–73.

divákov.³⁰ Celkove v rokoch 1911–1912 účinkovalo v Trnave 7 kongregácií a bratstiev. Tento stav pretrval aj vojnové roky 1914–1918.³¹

Po vzniku samostatnej Československej republiky prešlo z bývalej Uhorskej provincie do Československej provincie tridsať osem členov, ktorí sa rozhodli pre Slovensko. Bolo to 13 pátrov, 17 bratov a 8 scholastikov.³² Táto zmena spojená so vznikom nových štátnych útvarov priniesla aj zmenu štátneho jazyka a odozvu na predchádzajúce maďarizačné tlaky. Pri rešpektovaní národnostného zloženia v jezuitskej pastorácii sa preferovali kongregácie vedené v slovenskom jazyku. Bolo ich päťnásť. Po vojne sa postupne zakladali ďalšie slovenské kongregácie.³³ Pred nástupom komunizmu bolo na Slovensku 219 mariánskych kongregácií s veľkým počtom členov.³⁴ V tých rokoch bolo po celom svete viac ako sedemdesiat tisíc kongregácií s takmer miliónom členov.³⁵ Jednotliví členovia sa intenzívne zapájali aj do činnosti Katolíckej akcie, čo im bolo v duchu spirituality sv. Ignáca a jeho duchovných cvičení známe ako *sentire cum ecclesia*. Mariánske kongregácie, ktoré viedli diecézni kňazi, už mali prepojenie s hierarchickou štruktúrou Cirkvi, veď ich zriaďoval diecézny biskup a boli podriadené miestnemu farárovi. A tak boli podobne ako Katolícka akcia priamo a podstatne závislé od cirkevnej hierarchie, teda od činnosti biskupov a kňazov.³⁶ Toto rozkvitajúce dielo spolu s inými katolíckymi spolkami zničilo prenasledovanie Cirkvi po nástupe komunizmu v roku 1948.³⁷ Ich odkaz však pretrvával ďalej.³⁸

³⁰ Porov. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Krapka – Mikula, s. 321. tiež porov. Ladislav Čavojský, „Trnavčanov divadelný a hudobný zápisník,“ *Slovenské divadlo* 56 (2008): 161.

³¹ *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Krapka – Mikula, s. 379.

³² Porov. tamtiež, s. 327–332.

³³ Porov. tamtiež, s. 379.

³⁴ ŠA Trnava Mariánska kongregácia fond.

³⁵ Porov. „Zo života kongregácií,“ in *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 18, č. 7–8 (1941): 121–122.

³⁶ Porov. Pavel AMBROS, *Křesťan a život ve světě: Odkaz předkoncilní diskuse teologie „laikátu“ a Druhého vatikánského koncilu dnešní praxi církve*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1998, s. 100–101.

³⁷ Porov. Juraj DOLINSKÝ: *Cirkevné dejiny Slovenska II*, Trnava: Dobrá kniha, 2002, s. 87.

³⁸ Porov. „Menoslov členiek mariánskej kongregácie v Prešove,“ in *Almanach k 70 ročnému jubileu 1923–1993 Mariánskej kongregácie „Immaculata“ pri ústave v Prešove*, Prešov: Michal Vaško, 1994, s. 7.

2. POSVÄCOVAŤ SEBA A INÝCH

Mariánske kongregácie si osvojili ideu sv. Ignáca vychádzajúcu z myšlienky, že plodnosť apoštolátu vyplýva zo spojenia apoštola s Kristom, čiže Kristus, ktorého poslal Otec, je prameňom a počiatkom každého apoštolátu. Uvedomovali si Ježišove slová: „Kto ostáva vo mne a ja v ňom, prináša veľa ovocia; lebo bezo mňa nemôžete nič urobiť“ (Jn 15, 5). Učili sa žiť v Božej prítomnosti, vo vedomí, že čokoľvek konajú, konajú v spojení s ním a pre neho. Ich snahou bolo stávať sa, ako to dnes modernými slovami vyjadrujeme, kontemplatívnymi v činnosti a nachádzajúcimi Boha v apoštoláte. Preto mali vo svojom programe stanovenú osobnú každodennú modlitbu, spytovanie svedomia, meditáciu, pravidelné prijímanie sviatostí a účasť na sv. omši okrem nedeľ a príkázaných sviatkov a zasvätenie sa Panne Márii. Mariánska úcta tvorila smerovanie k nasledovaniu Ježiša Krista, ako to nachádzame v prosbe sv. Ignáca v kontemplácii volania Kráľa:

Večný Pane všetkých vecí, obetujem seba samého s tvojou priazňou a pomocou pred tvojou nekonečnou dobrotou a pred tvárou slávnej Matky a všetkých svätcov a svätíc nebeského dvora a vyhlasujem, že chcem a túžim a že je mojim najvážnejším rozhodnutím – ak to len bude tvoju väčšiu česť a chválu – nasledovať ňu...³⁹

Mariánska úcta teda mala viesť k radikálnemu nasledovaniu Ježiša Krista, nemal to byť iba prázdny cit, ale túžba po čo najbližšom spojení a nasledovaní Krista v apoštoláte. Panna Mária sa chápala ako vzor duchovného a apoštolského života, ako Kráľovná apoštolov.⁴⁰

Pre všetkých členov kongregácií bolo dôležité prežívanie krstu a sviatosti birmovania,⁴¹ čím sa im pripomínalo, že opravdivým členmi kongregácie sú len vtedy, keď sú apoštolmi a príkladnými katolíkmi, ktorí si pestujú cirkevné zmýšľanie. Aj tu vidieť spoločný prameň kongregácií a jezuitov v ignaciánskej spiritualite, v osvojení si Ignácovho *sentire cum ecclesia*.⁴² Kľúčovú rolu v ich duchovnom živote mali duchovné cvičenia, čo bolo zakotvené aj v tzv. Pravidlách mariánskych kongregácií.

³⁹ DC 98.

⁴⁰ Porov. *Apostolicam actuositatem* 4.

⁴¹ Porov. Miloš LICHNER, *Sviatosť birmovania*, Varšava: RHETOS, 2013, s. 26–27.

⁴² Porov. „Aký má byť apoštol?“ in *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 15 (1938): 19.

Napríklad deviate pravidlo stanovovalo, že členovia si majú každoročne vykonať niekoľkodňové duchovné cvičenia, ktoré mali zakončiť spoločným sv. prijímaním. Prézes kongregácie⁴³ bol zodpovedný za stanovenie termínu duchovných cvičení, ich dĺžky a denného poriadku. Ako najvhodnejší čas duchovných cvičení sa odporúčalo obdobie veľkého Pôstu a spôsob uzavretých duchovných cvičení v utiahnutosti od sveta a priateľov. V prípade, že by to nebolo možné, odporúčalo sa ich prisposobenie na šesť dní s tým, že sa konali aspoň dve rozjímania denne, prvé ráno a druhé večer. Medzi hlavné cvičenia patrili duchovné čítania, rozjímania, kázne, sv. omša a ruženec.⁴⁴

Mariánske kongregácie mali za cieľ podnietiť vo svojich členoch túžbu po čo najväčšej svätosti života a zároveň im pomôcť rozširovať ju aj na iných. Preto sa horlivo usilovali pestovať zbožnosť členov rozličnými prostriedkami, napr. privádzali ich ku skutkom lásky k blížnemu prostredníctvom kresťanského vyučovania, návštev chorých v nemocniciach, väzňov vo väzniciach a podobne.⁴⁵ Aj z toho dôvodu sa všetci členovia nielen vzdelávali vo viere, ale aj hľadali prostriedky a spôsoby obrany viery cez činnosť katechetických apologetických sekcií, ktoré sa videli ako veľmi dôležité. V podstate išlo o katechézu dospelých.⁴⁶ V charitatívnych odboroch sa učili prakticky uskutočňovať sociálny apoštolát.⁴⁷

Mariánske kongregácie mali svoju vnútornú štruktúru, ktorá prispievala k vytváraniu spoločenstva ako miesta prežívania a odovzdávania viery.⁴⁸ Na mnohých stredných školách, kde sa študenti stretávali nielen na schôdzkach mariánskej kongregácie, ale aj v každodennom živote, sa spoločenstvo utváralo ľahšie. Spájali ich spoločný život, spiritualita a apoštolát. To bolo v kontraste s postupujúcou desocializáciou, kde ľudia strácali povedomie spoločenstva. Už na začiatku štyridsiatych rokov

⁴³ *Prézes* – kňaz, duchovný vedúci združenia (mariánskej kongregácie, bratstva).

⁴⁴ Porov. „Pravidlá Mariánskych kongregácií, založených v domoch a chrámoch Spoločnosti Ježišovej,“ in *V službách Kráľovnej nebies*, ed. Rudolf Mikuš, Trnava: Posol B. Srdca Ježišovho, 1942, s. 26–27.

⁴⁵ Porov. *tamtiež*, s. 28.

⁴⁶ Porov. „Kongreganista v znamení nových časov,“ *Prézes* 1 (1940–41): 67.

⁴⁷ Porov. Ludovít EISELLE, „Prečo treba apoštolovať?“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 14 (1937): 36.

⁴⁸ Porov. Jozef KYSELICA, *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*, Trnava: Dobrá kniha, 2006, s. 90; tiež: Jozef KYSELICA, „Proposals of Evangelization for Parishes in Slovakia,“ *Studia Aloisiana* 3, č. 4 (2013): 33–44.

písal časopis *Prézes* o tom, že najmä vo veľkých mestách a ich predmestíach sa Cirkev ťažko dostáva k ľuďom, ktorí sa jej odcudzili. Duchovní pastieri mali preto hľadať nové spôsoby, ako sa k nim priblížiť a získať ich pre Krista. Preto odporúčali, aby farnosť ako určitá organizácia mala rozličné farské organizácie, ktoré by združovali horlivých katolíkov zanietených na podporu a rozvoj farského života.⁴⁹

Základnou formou života mariánskych kongregácií bolo týždenné stretnutie, schôdzka pod vedením prézesa, ktoré trvalo asi jeden a pol hodiny.⁵⁰ Na systematickosť a flexibilitu spoločenstva poukazujú dve skutočnosti. Tam, kde z vážnych dôvodov nebolo možné týždenné stretávanie, konalo sa menej často, no pravidelne. Napríklad mariánska kongregácia študentov v Levoči mávala pracovné schôdzky každý druhý týždeň. Mávali zaujímavý program, ktorého náplň spočívala v čítaní úryvku zo Svätého písma, recitácie básní, prednášky z náboženského a kultúrneho života, kultúrnych referátov, hudobného čísla a často vlastných prác.⁵¹ Mariánska kongregácia študentov v Bratislave sa stretávala pravidelne týždenné, a to každú sobotu. V Trnave si mariánska kongregácia študentov zaviedla raz až dvakrát v mesiaci dišputy na témy, ktoré si dopredu dohodli s prézesom a sami si ich pripravili.⁵²

Každú mariánsku kongregáciu viedol kňaz, prézes. Prézes mal mať také prirodzené vlastnosti, aby ľudí priťahoval a aby pritiahnutých udržal pohromade. Mal byť vodcom, ktorý si neviditeľne podmaňoval srdcia ľudí. Z prirodzeného stanoviska vystupovali vlastnosti ako korektné spoločenské správanie, slušnosť, zdvorilosť bez uprednostňovania osôb, ale aj vysoká duchovná úroveň, veda, o ktorú sa prézes mal snažiť. Ak išlo o mládež, odporúčalo sa, aby sa vyznal v spoločenských hrách, v nejakom odbore umenia a podobne. Napokon mal spĺňať aj požiadavku poznania pedagogiky a didaktiky, aby vedel prakticky vychovávať.⁵³ Dobrý prézes mal vynikať zmyslom pre duchovné a nadprirodzené veci. Mal tak vychovávať členov, aby z nich boli duchovní a nadprirodzení

⁴⁹ Porov. A.O.: „Moderný apoštolát a kongregácia,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 8 (1931): 81.

⁵⁰ Porov. „Pravidlá Mariánskych kongregácií založených v domoch a chrámoch Spoločenosti Ježišovej,“ in *V službách Kráľovnej nebies*, ed. P. Rudolf Mikuš SJ, s. 24.

⁵¹ „Zo života kongregácií,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 20 (1942–43): 126.

⁵² „Zo života Mariánskych kongregácií na Slovensku,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 3 (1926): 31.

⁵³ Porov. Jakub GAJDOŠ, *Pokyny pre prézesov*, Trnava: Posol B.S.J., 1946, s. 38.

ľudia. Podľa platnej zásady *nemo dat, quod non habet* – nik nemôže dať to, čo nemá. Svätosť (aspoň solídna askéza a snaha o svätosť), ako aj neúnavná apoštolská horlivosť boli prvými požiadavkami na prézesa. Ako vodca mal mať dobré nervy, silu znášať chyby a znechutenia z námahy, ktoré prinášali neúspechy a nepatrné výsledky v pokroku kongregácie. Predovšetkým prézes nesmel strácať ducha a chuť. Druhou požiadavkou bola vytrvalosť a trpezlivosť. Mal byť napriek ťažkostiam schopný povzbudzovať iných.⁵⁴

Časopis *Prézes* uvádzal aj tieto najčastejšie chyby a slabosti prézesa:

1. Prézes chce všetko spraviť len sám...
2. Nemá jasno, čo je cieľ a podstata kongregácie...
3. Nedozerá na dochádzku na schôdzky, nevšima si, ako sa zúčastňujú kongreganisti na spoločnom sv. prijímaní...
4. Mnoho ráz sa ukazuje priam akási straníkosť. Chýba vnútornosť, hlbšie pochopenie náboženského obsahu kongregácie.

Horlivý prézes mal byť múdry, veľkomyseľný, dôsledný, neodťahujúci sa od práce, mal sa správať rovnako ku všetkým, milovať a pestovať vnútorný život, horlivo uctievať Matku Božiu, šikovne si počiť na schôdzkach, byť verný tradícii, milovať a vážiť si svoju kongregáciu.⁵⁵ Taktiež si mal byť vedomý, že sú aj také práce, ktoré viac patria do rúk laikov ako kňazov, napr. niektoré charitatívne a výchovateľské práce (šport, divadlá a zábavné podujatia...), ďalej politické, sociálne a hospodárske veci; mnohé tlačové a literatúry sa týkajúce veci, ako i veci práva. Konečne aj toho, že práca kňazov sa veľmi uľahčuje apoštolátom laikov a viac sa dá docieľiť spojenými silami celej kresťanskej rodiny.⁵⁶

Aby mohol prézes ľahšie docieľiť dobro kongregácie, mal k dispozícii slobodne volený výbor, ktorý sa nazýval konzult. Voľby do výboru sa konali raz v roku, a ak sa medzitým uvoľnilo nejaké miesto, obsadzovalo sa podľa pravidiel kongregácie.⁵⁷ Výbor podporoval prézesa pri vedení kongregácie. Sami kongreganisti slobodnou voľbou vybrali tých, ktorých považovali za najsúcejších na zaujatie postu vo výbore. Títo slobodne zvolení poradcovia a pomocníci sa menovali radcami alebo konzultormi, spolu tvorili radu, výbor kongregácie. Výbor mohol a mal radiť, navrhovať, spolupracovať, ale prézes nebol absolútne viazaný názorom

⁵⁴ Tamtiež, 37–38.

⁵⁵ J.M.S.J., „Skúsenosti jedného prézesa,“ *Prézes* 5 (1944–45): 56–57.

⁵⁶ Jakub GAJDOŠ, „Pohnútky k apoštolátu u kongreganistu,“ *Prézes* 4 (1944): 198.

⁵⁷ „Pravidlá Mariánskych družín,“ in *V službách Kráľovnej nebies*, ed. Rudolf Mikuš, s. 34.

konzultu. Pri dobrej spolupráci však nehatil dobré a rozumné iniciatívy výboru, ale podporoval ich. V mnohých ženských kongregáciách, ktoré boli založené v kláštoroch alebo školách vedenými rehoľníkmi, bolo zvykom, že prézesovi vo vedení kongregácie pomáha rehoľná sestra ako správkyňa, prefektká. Tak to bolo aj na vidieku, kde mohla funkciu prefektky vykonávať učiteľka alebo nejaká staršia skúsená žena, ktorá úzko spolupracovala s prézesom.⁵⁸ Podobne fungovali aj mužské kongregácie so svojimi prefektmi.⁵⁹

Mariánske kongregácie od samého začiatku spájali posväcovanie seba s posväcovaním iných, čiže s apoštolátom. Za dobrého kongreganistu sa nepovažoval ten, kto si iba pravidelne vykonával svoje modlitby a zúčastňoval sa na schôdkach, akadémiách a iných podujatiach. Dobrý kongreganista bol povolaný k tomu, aby sa venoval individuálnemu i spoločnému apoštolátu kongregácie. Individuálny apoštolát spočíval hlavne v dobrom príklade, ktorý dával vo svojom prostredí, vďaka ktorému mohol hovoriť o Bohu. Spoločný apoštolát si volili jednotlivé kongregácie podľa výziev Cirkvi a potrieb svojho prostredia. Jezuiti si uvedomovali, že sú prostredia, kam kňaz nemá prístup, ale laici sú v tom prostredí celkom prirodzení. Aj na vtedy ešte tradične katolíckom Slovensku konštatovali ohraničenia pastoračného pôsobenia kňazov:

Niektoré rodiny sú pred kňazom zatvorené. Do fabrík, do niektorých vrstiev spoločnosti nemôže vniknúť. Mnohé srdcia sa uzavru, keď uzrú kňazské rúcho. A tak i najhorlivejší kňaz s boľom spozoruje, koľké duše mu unikajú a padajú do záhuby. Laickí apoštoli nemajú tieto ťažkosti. Všade sa môžu dostať, všade môžu pripraviť cestu pre kňaza.⁶⁰

Pripomínali sme, že k podstate mariánskej kongregácie patrili apoštolát. Dôkazom tohto tvrdenia boli nájdené stanovy a samotné dejiny mariánskych kongregácií.⁶¹

Členovia mariánskych kongregácií mali tvoriť určitú elitu, ktorá by spolupracovala s kňazom v apoštoláte. Úmyslom bolo zachytiť čo najväčší počet veriacich, teda masu, o ktorú v tých časoch zápasili aj roz-

⁵⁸ Porov. Ludovít EISELLE, *Mariánska kongregácia: Vo svojom zrození a činnosti menovite na Slovensku v r. 1920–1950*, rkp., s.76–77.

⁵⁹ Porov. „30-ročná Mariánska kongregácia trnavských mužov pod ochranou sv. Jozefa,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 11 (1934): 122.

⁶⁰ EISELLE, „Prečo treba apoštolovať?“ s. 36.

⁶¹ „Apoštolovanie,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 5 (1928): 58.

ličné politické subjekty s proticirkevnou až ateistickou orientáciou. Práve tieto proticirkevné prúdy si vyberali elitu, pomocou ktorej získavali masy. Vedúci činitelia mariánskych kongregácií si uvedomovali, že iba prostredníctvom elity možno osloviť široký okruh ľudí. Teda, kto zo zásady odmietal elitu, zriekal sa aj masy. Členovia mariánskych kongregácií vo svojom dvojitoť poslaní posväcovať seba a posväcovať iných sa tak postupne pripravovali, aby na seba prevzali svoj diel zodpovednosti za spásu zástupov.⁶² Ukázali, že rozvíjať skutočný apoštolát si vyžaduje aktívne počúvanie, nechať iných hovoriť, o čom chcú, aj keď sa môže zdať, že hovoria o zbytočných veciach. Najprv sa mali naučiť dobre počúvať, a až tak sa pokúsiť povedať vhodným spôsobom to jediné potrebné slovo evanjelia. Časopis *Prézes* pripomínal, že to bude možno služba lásky, úprimný stisk ruky, ruka, ktorá podá chlieb, obviaže ranu, pomôže nájsť prácu, postará sa o deti, ktorá otvorí srdce pre počúvanie Božieho slova a posolstva spásy.⁶³

Už v tridsiatych rokoch 20. storočia vykonávali mariánske kongregácie prostredníctvom svojich odborov apoštolát prispôsobený potrebám doby. Bol to najmä eucharistický, tlačový, misijný, charitatívny a zábavný odbor. Platila zásada, že apoštolát utvrdzuje vo viere a v čnostiach aj samotných apoštolov. Tým, že poučovali iných, tým učili aj seba samých. Apoštolátom sa najviac cvičili v láske v duchu Evanjelia, t.j. že nemožno milovať Boha bez činorodej lásky k blížnemu.⁶⁴

3. KATOLÍCKA AKCIA

Od začiatku 20. storočia Cirkev povzbudzovala katolíckych laikov, aby sa zapojili do apoštolátu Cirkvi najmä tam, kde kňaza neprijímajú a kde sa on nevie dostať. Pápež Pius X. v encyklike *E supremi apostolatus cathedra* zo 4. októbra 1903 zdôraznil, že nielen tí, čo sa zasvätili službe oltára, ale aj všetci veriaci majú povinnosť slúžiť Božej veci a spásu duší vždy so schválením a pod vedením biskupov.⁶⁵ Zásadný obrat v tejto

⁶² „Potreba našej doby a MK,“ *Prézes* 1 (1940–41): 240.

⁶³ Porov. „Čnosti kongreganistu – apoštola,“ *Prézes* 1 (1940–41): 188.

⁶⁴ Porov. Jakub GAJDOŠ, „Pohnútky k apoštolátu u kongreganistu,“ *Prézes* 4 (1944): 195–196.

⁶⁵ Porov. Pius X., Epistola encyclica *E supremi apostolatus cathedra*, http://w2.vatican.va/content/pius-x/la/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_04101903_e-supremi.html [zve-

veci nastal počas pontifikátu Pia XI., keď v encyklike *Ubi arcano Dei consilio* z 23. decembra 1922 vyhlásil povinnosť laického apoštolátu vo forme Katolíckej akcie. Obrátil sa na biskupov a kňazov a kládol im na srdce, aby nemeškali poučiť svojich veriacich o povinnosti šírenia viery. Laici mali konať pod vedením biskupov a kňazov, či už v tichosti, alebo verejne.⁶⁶ Teologicky sa to zdôvodňovalo čestným titulom veriacich: vyvolené pokolenie, kráľovské kňazstvo, svätý národ. A nielen v tejto encyklike, ale aj pri každej príležitosti zdôrazňoval potrebu účinného zapojenia laikov do cirkevného apoštolátu.⁶⁷

Katolícka akcia bola teda priamo a podstatne závislá od cirkevnej hierarchie, teda od činnosti biskupov a kňazov.⁶⁸ Členovia Katolíckej akcie nemohli vykonávať svoju činnosť ľubovoľne, ale mali podliehať cirkevnej hierarchii. Základným pravidlom Katolíckej akcie bolo, aby sa v každej diecéze rozvíjala pod priamym dozorom biskupa. Biskup mal právo a povinnosť dať Katolíckej akcii pevnú formu, usmerňovať ju a riadiť vo svojej diecéze tak, aby bolo uľahčené jej celoštátne usporiadanie. Na praktické uskutočnenie Katolíckej akcie bolo potrebné, aby v dokonalej zhode pôsobili nielen jej orgány, ale aby boli aj vhodne usporiadané a vzájomne spojené jednotlivé smernice a ciele. Preto ústredné orgány boli dôležitými prostriedkami jednotného usporiadania a mali za úlohu usmerňovať činnosť jednotlivých združení v celom národe a podávať návrhy a námety diecéznym centráм, a to s patričným ohľadom na diecézneho biskupa a s jeho súhlasom. Biskupský zbor Slovenska na svojej konferencii 16. 4. 1925 v Žiline definitívne schválil zriadenie Ústrednej katolíckej kancelárie v Bratislave, ktorá sa stala jeho výkonným orgánom a jej hlavnou úlohou bolo uskutočňovať Katolícku akciu. Tak sa vytvorila organizačná štruktúra, ktorá kopírovala hierarchickú cirkevnú štruktúru diecéz a farností, pričom sa rešpektovala aj hierarchická štruktúra apoštolátu. Vo farnostiach sa Katolícka akcia členila podľa stavov a ustanovizní, medzi mužskou a ženskou mládežou, medzi otcami aj matkami. Na Slovensku tomuto členeniu organizačne zodpovedali Jednota katolíckych mužov, Katolícka jednota žien, Združenie katolíckych mladíkov

rejnéné 4.10.1903, cit. 19.6.2017].

⁶⁶ Porov. Pius XI., Littera encyclica *Ubi arcano Dei consilio*, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19221223_ubi-arcano-dei-consilio.html [zverejnené 23.12.1922, cit. 19.6.2017].

⁶⁷ Štefan HATALA, *Kráľovské kňazstvo: Príručka Katolíckej akcie*, Košice: Verbum, 1947, s. 9–10.

⁶⁸ Porov. AMBROS, *Kresťan a život ve světě*, s. 100–101.

a Združenie katolíckych diev. Táto štruktúra sa v podstate zhodovala so stavovským členením mariánskych kongregácií, ktoré však nie vždy boli viazané na farnosť, ako to bolo napríklad v kongregáciách vzniknutých pri rehoľných kostoloch a školách. Pre Katolícku akciu bolo charakteristické, že iba hierarchiou schválený apoštolát sa považoval za apoštolát Katolíckej akcie, lebo ona mala byť účasťou na poslaní hierarchie.⁶⁹

Vedenie Katolíckej akcie bolo v rukách laikov a úlohou kňazov, ako asistentov Katolíckej akcie, bolo byť duchovnými vodcami v spovedi aj mimo spovede, na schôdzkach, poradách, ale aj mimo nich a ako duchovní poradcovia tak mali udržiavať spojitosť oboch poslaní, laikov aj hierarchie. V tomto duchu sa mali zriaďovať farské rady, ktoré mali zostaviť duchovní pastieri tak, že do vedenia jestvujúcich organizácií určili spoľahlivé osoby.⁷⁰ To bol závažný rozdiel v porovnaní so štruktúrou mariánskych kongregácií, v ktorých si výbor volili členovia slobodne, ako sme už vyššie uviedli. Aj takmer po sedemdesiatich rokoch, v čase novej evanjelizácie, zostávajú aktuálne nasledujúce myšlienky J. Hatalu:

Obnova Cirkvi začína od obnovy jednotlivcov, ktorí sa stali nositeľmi vnútorného poznania naliehavosti volania Kristovho kráľovstva v ľudstve. Plnenie príkazní Božích aj cirkevných sa musí stať zrejmom zložkou kresťanskej osobnosti. Užívanie sviatostí, a tým pestovanie obsahu a úplne duchovného života je predpokladom toho, aby sa kresťan katolík aj životom aj duchovnou náplňou zapojil do spoločného života Cirkvi v Kristovi a z Krista. Ten, kto sa naučí cítiť doma v modlitbe, v uvažovaní o Božích veciach, o záujmoch Kristových, osvojí si Kristovo zmýšľanie, privykne si hľadiť na svet očami Kristovými, posudzovať všetky skutočnosti podľa viery úsudku Kristovho, čo sa nevyhnutne odzrkadlí v celom živote, v konaní navonok. O toto ide. V každom kresťanovi katolíkovi musí vyrásť znútra Kristus a cez neho musí prejavíť svoje zmýšľanie navonok.⁷¹

4. SPOLUPRÁCA MARIÁNSKÝCH KONGREGACIÍ A KATOLÍCKEJ AKCIE

Členovia mariánskych kongregácií sa intenzívne zapájali do činnosti Katolíckej akcie, čo im bolo v duchu spirituality sv. Ignáca a jeho duchovných cvičení prirodzené. Mariánske kongregácie, ktoré viedli diecézni kňazi, už mali napojenie na hierarchickú štruktúru Cirkvi, veď ich zriaďoval diecézny biskup a boli podriadené farárovi. A tak boli po-

⁶⁹ Štefan HATALA: *Kráľovské kňazstvo*, s. 28–29.

⁷⁰ Tamtiež, s. 30–35.

⁷¹ Tamtiež, s. 42.

dobne ako Katolícka akcia priamo a podstatne závislé od činnosti biskupov a kňazov.⁷²

V 33. pravidle *Pravidiel Mariánskych kongregácií, založených v domoch a chrámoch Spoločnosti Ježišovej* sa kongreganista charakterizoval ako príkladný kresťan, ktorý sa pevne a dokonale pridrižiava viery a v celom svojom živote učenia Katolíckej cirkvi. Vo všetkom mal zmýšľať a cítiť ako ona, vo všetkom mal byť verným a poslušným členom svätej Cirkvi.⁷³ Tu sa konkretizoval súbor pravidiel sv. Ignáca: „Aby sme tak zmýšľali, ako treba v bojujúcej Cirkvi...“⁷⁴, a to tak, že „odložiac každý vlastný úsudok musíme mať ochotného a pripraveného ducha poslúchať vo všetkom pravú nevestu Krista, nášho Pána, ktorou je naša svätá hierarchická Cirkev.“⁷⁵ V tomto duchu napísal P. Jakub Gajdoš vo svojej knihe *Pokyny pre prézesov*, že mariánska kongregácia bola školou duchovného života, kde sa vychovávala elita pracovníkov pre Katolícku akciu.⁷⁶

Mariánske kongregácie vždy hlásali, že nie sú čisto modlitbovým spolkom, bratstvom. Apoštolát bol dušou každej dobre riadenej kongregácie. Vnútornú hybnú silu dával intenzívny kult k najsvätejšej Panne a Eucharistie. Ideálom kongregácií bolo vychovávať nielen uzavretú skupinu vzorných kresťanov, ale vyškoliť členov, aby mohli mať patričný podiel na všeobecnej Katolíckej akcii, ba byť v prvých radoch organizovanej katolíckej práce.

Istý diecézny správca Katolíckej akcie napísal: „... Veľká čiastka katolíckych sociálnych a charitatívnych ustanovizní u nás opiera sa o kongregácie: podporujú žiakov, čo sa chcú posvätiť duchovnému stavu, zaopatrujú chudobné deti oblekom, všemožne šíria dobrú tlač – aj 500 – 800 exemplárov jedna; v každom podujatí Katolíckej akcie majú svoj podiel... Mariánske kongregácie sú najspoľahlivejšie skupiny Katolíckej akcie!...“ Charita je od storočí v tradícii kongregácií, ktoré si na tento účel vytvárali charitatívne odbory. Inak ju vykonávali študenti, inak dievčence v meste, inak na vidieku. Hotové peniaze všeobecne radšej posielali na misie. Ručné práce pre kostoly a pre chudobných, návštevy chorých, pomoc biednym, šírenie dobrej tlače atď. boli poľom ich Katolíckej akcie. Kongregácie boli pravou

⁷² Porov. AMBROS, *Kresťan a život ve světě*, s. 100–101.

⁷³ Porov. „Pravidlá Mariánskych kongregácií, založených v domoch a chrámoch Spoločnosti Ježišovej,“ in *V službách Kráľovnej nebies*, ed. Rudolf Mikuš, s. 41.

⁷⁴ DC 352.

⁷⁵ DC 353.

⁷⁶ Porov. GAJDOŠ, *Pokyny pre prézesov*, s. 5.

rukou duchovných v boji o práva Cirkvi, o dobré mravy, o povznesenie náboženského života vo farnosti.⁷⁷

V tom duchu sa písalo v roku 1940 v časopise *Prézes* o význame apoštolátu laikov, o ktorom v tom čase nik nepochyboval. Svätý Otec volal a vyzýval všetkých do Katolíckej akcie, aby kňazské ruky boli rozmnožené rukami laikov. Mariánskym kongregáciám záležalo na tom, aby vo svojich členoch vzbudili skutočného apoštolského ducha. Apoštolská modlitba, príklad a celá apoštolská činnosť (charita, misie, dobré knihy a časopisy, spisy a pod.) mali v živote mariánskej kongregácie popredné miesto. Zdôrazňovalo sa, že už pri vyučovaní kandidátov sa má jasne zdôrazniť apoštolská povinnosť.⁷⁸ Mariánske kongregácie sa mali vystríhať spolkovej sebeckosti. Cirkevným podujatiam sa dávala prednosť pred menej významnými alebo vlastnými podujatiami. Práve tým duch mariánskych kongregácií a systém ich formácie a práce organicky zapadal do projektu Katolíckej akcie a v mnohých smeroch išiel aj ďalej.

Slovenskí biskupi systematicky podporovali mariánske kongregácie,⁷⁹ a to už v samotnej príprave budúcich kňazov na spoluprácu s laikmi v kňazských seminároch, kde pôsobili mariánske kongregácie. Konkrétny príklad nájdeme napr. v Spišskej Kapitule a v Prešove. Spišský biskup Ján Vojtaššák zriadil mariánske kongregácie nielen vo svojom malom seminári v Levoči, ale aj v učiteľskom ústave a kňazskom seminári v Spišskej Kapitule v roku 1935.⁸⁰ Mariánsku kongregáciu v roku 1943 založil biskup Pavol Gojdič v gréckokatolíckom kňazskom seminári v Prešove. Jej prézesom bol priamo rektor seminára. V tom čase

⁷⁷ Ján GROM, „Z Katolíckej akcie Mariánskych kongregácií,“ in *Katolícke Slovensko: Na pamiatku tisícstoročného jubilea blaženého zvestovania Kristovej viery nášmu národu slovenskému, keď založil prvú kresťanskú svätýňu slovenský knieža Pribina v Nitre 833–1933*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 603.

⁷⁸ Porov. Walter MARIAUX, „Mariánska kongregácia živá ratolesť bojujúcej cirkvi,“ *Prézes* 1 (1940–41): 5.

⁷⁹ Porov. Ján VOJTAŠŠÁK, „Nezábudky,“ in *Zprávy Mariánskej kongregácie Nepoškvrneného počatia v ústave trnavských uršulínok 1935–1936*, Trnava: SSV, 1935, s. 13–14.; tiež Karol KMEŤKO, „List,“ in *Zprávy Mariánskej kongregácie Nepoškvrneného počatia v ústave trnavských uršulínok 1938–1939*, Trnava: SSV, 1938, s. 7. Taktiež Pavol Gojdič, „Matka Božia – naša záchrana,“ in *Almanach k 25 ročnému jubileu 1923–1948 Mariánskej kongregácie „Immaculata“ pri ústave „Sancta Maria“ v Prešove*, Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948, s. 9. Taktiež Jozef Čársky, „Jubilujúca kongregácia,“ in *Almanach k 25 ročnému jubileu 1923–1948 Mariánskej kongregácie „Immaculata“ pri ústave „Sancta Maria“ v Prešove*, Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948, s. 3–4.

⁸⁰ Porov. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, ed. Krapka – Mikula, s. 383.

vznikli v Prešove aj ďalšie gréckokatolícke mariánske kongregácie.⁸¹ Mariánsku kongregáciu bohoslovcov chápali biskupi ako „semenište nových prézesov“ mariánskych kongregácií, ktorú ako budúci kňazi budú šíriť vo farnostiach. Podobne sa chápali aj mariánske kongregácie pri učiteľských ústavoch, z ktorých vychádzali budúci prefekti a prefektky. V Spišskej Kapitule pôsobila mariánska kongregácia na chlapčenskej učiteľskej akadémii.⁸² Podobne pôsobila mariánska kongregácia pri ďalších učiteľských akadémiách a iných stredných školách. Bolo to v Banskej Štiavnici,⁸³ v Bratislave u sestier uršulínok, kde kongregáciu veľmi oceňoval a podporoval biskup Michal Buzalka⁸⁴, na Učiteľskom ústave v Levoči.⁸⁵ Okrem cirkevných učiteľských ústavov pôsobili aj na štátnych učiteľských akadémiách v Bánovciach nad Bebravou a v Bratislave. Celkove pôsobili na 38 stredných školách, z čoho 15 bolo čisto dievčenských, zvyšné chlapčenské,⁸⁶ čím sa vytvárali dobré predpoklady pre rast mariánskych kongregácií i Katolíckej akcie.

ZÁVER

Mariánske kongregácie a Katolícka akcia boli pred rokom 1950 účinným nástrojom oživenia cirkevného povedomia. Pripravovali to, čo učí Druhý vatikánsky koncil, že farnosť je spoločenstvom spoločenstiev. Spolkový život, a teda aj mariánske kongregácie vedené jezuitmi, ktorí získali svoje vzdelanie v Belgicku, predstavovali túto dôležitú črtu obnovennej ekleziológie, ktorá dáva do popredia communio – spoločenstvo.⁸⁷ Prepojenie kňaza a veriacich v spolkoch a mariánskych kongregáciách

⁸¹ Porov. „Iz kongregacijnoj žizni v Prjaševi,“ *Blahovistnik* 1, č. 1 [1] (1946): 15–16.

⁸² Porov. „Zo života kongregácií,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 19 (1942): 12.

⁸³ Porov. „Banská Štiavnica: MK učiteľskej akadémie a iných stredných škôl,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 18 (1941): 155.

⁸⁴ Porov. „Bratislava, MK učiteľskej akadémie uršulínok: Zo života kongregácií,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 18 (1941): 14.

⁸⁵ Porov. „Levoča, MK učiteľskej akadémie: Zo života kongregácií,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 18 (1941): 63.

⁸⁶ Porov. „Soznam Mariánskych kongregácií na stredných školách,“ *Mariánska kongregácia: časopis pre Mariánske kongregácie* 21 (1943–44): 52.

⁸⁷ Mladí slovenskí jezuiti preložili do slovenčiny dielo Émile MERSCH, *Le Théologie du Corps Mystique*, Paris-Bruxelles: Desclée de Brouwer, 1944, ktoré sa nedočkalo vydania tlačou, ale zachovalo sa v samizdatovej forme.

nenásilným spôsobom prejavovalo všeobecné kňazstvo, veriaci si uvedomovali, že aj oni sú dotknutí Ježišovým misijným príkazom: idte a učte. Ten, kto v spoločenstve prijímal, učil sa zároveň dávať. Ľudia sa tak formovali ako laickí apoštoli svojho prostredia. Príbeh mariánskych kongregácií a Katolíckej akcie na Slovensku od vzniku Československej republiky až do nástupu totalitného režimu je príkladom plodnej spolupráce kleru a laikov, ako i spolupráce laických hnutí na obnove farského života.

Z uvedeného by sme mohli odvodiť niekoľko zásad, ktoré sú aktuálne aj pre súčasnosť:

Osobné úsilie o svätosť života. Pomáhať veriacemu človeku k osobnej a zrelej viere, ktorá sa pravidelne živí prostriedkami spásy, dennou modlitbou, rozjímaním nad Božím slovom, spytovaním svedomia, pravidelným prijímaním sviatosti zmierenia aspoň raz za mesiac a častou účasťou na sv. omši a na sv. prijímaní, ako i cvičením sa v cnostiach, najmä lásky k Bohu a k blížnemu.

Aktívna účasť na živote farského spoločenstva v malom spoločenstve, ktoré vytvára hustú sieť vzťahov medzi jeho členmi a privádza ich k zodpovednosti za farské spoločenstvo, ktoré sa takýmto spôsobom stáva živým tkanivom vzťahov, ktoré sú založené na vzťahu k Bohu.

Posväcovanie iných – apoštolát, v ktorom sa uskutočňuje a rastie osobná viera svedectvom života, odovzdávaním viery svojim najbližším a svojmu prostrediu, ako i účasť na evanjelizačných iniciatívach malého spoločenstva a celej farnosti navštevovaním chorých, núdznych, opustených a vzdialených farskému životu, podporovaním laických hnutí a spolkov, charity, misií a iných katolíckych iniciatív na uskutočňovanie skutkov telesného a duchovného milosrdenstva.

Osobnosť duchovného pastiera má podporovať iniciatívy laikov ich duchovným animovaním, nie administratívnym riadením, umožňovať všetkým pracovať na dobre malého spoločenstva, a tým aj na dobre celého farského spoločenstva bez toho, aby o všetkom rozhodoval a všetko riadil, má sa vyznačovať schopnosťou aktívneho počúvania a schopnosťou podporovať iniciatívu a spoluprácu laikov na oživovaní farského spoločenstva.

Formácia pre spoluprácu by mala byť súčasťou kňazskej formácie v seminároch a rehoľných formačných domoch vytváraním malých duchovných spoločenstiev na väčšie osobné posvätenie a praktickú účasť na živote malých spoločenstiev laikov, učiť sa vyhýbať istej nadradenosti

voči laikom, učiť sa od horlivých laikov a povzbudzovať ich, aby evanjelizovali vo svojom prostredí najmä tam, kde kňaza neprijímajú a iba prostredníctvom laikov sa v iných ľuďoch môže ohlasovať viera.

Podpora biskupa apoštolátu duchovných pastierov i laikov, aby si boli spoločne vedomí, že všetci pokrstení a pobirmovaní sú povolani k osobnej svätosti a k odovzdávaniu a šíreniu viery vo svojom prostredí, prieniesť Evanjelium do každej rodiny vo farnosti, najmä k tým, ktorí sú utrápení, chudobní, osamelí, vyhnaní z vlasti alebo sa im rozpadla ich vlastná rodina, aby sa nikto vo svojej farnosti necítil opustený.

Domnievame sa, že štúdium apoštolských hnutí minulosti i súčasnosti poskytuje bohatú inšpiráciu pre to, čo sa dnes nazýva nová evanjelizácia. Uvedených päť zásad tak môže byť nielen vhodným povzbudením, ale aj orientáciou v hľadaní nových foriem tejto evanjelizácie.

Marian Congregations and Catholic Action

Keywords: Spiritual Growth; Parish Community; Lay Apostolate; Parish Priest; Apostolic Formation

Abstract: The Catholic Church in Slovakia experienced a period of intensive development, boosted by the activities of Marian Congregations and Catholic Action, in the first half of the twentieth century. There were only 15 Congregations as of 1919, with their number increasing rapidly. It rose to 219 by 1948, the year of the forcible crackdown by the Communist regime against Catholic associations. In accordance with Ignatian spirituality, the Marian Congregations were aimed at personal sanctification, the sanctification of others and community life. Not one of these components was neglected and the emphasis was placed on the apostolate of personal example as well as on the organized apostolate. Catholic Action had a solid organizational structure which mirrored the arrangement of dioceses and parishes. The local parish priest had the main responsibility for Catholic Action as well as for Marian Congregations established by the bishop in his parish. This cooperation was characterized by five principles: personal growth in faith, participation in the life of a small community, lay apostolate, the formation of priests for cooperation with the laity and the support of bishops for both ordained and lay apostles.

Prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.
Katedra kresťanskej filozofie
TF Trnavskej univerzity v Trnave
Kostolná 1
P.O.BOX 173, 814 99 Bratislava
ladislav.csontos@truni.sk